

GERÇEKTEN DEVLET KUŞU MU?

Maide İncesoy*

I. ÖZET

Bu metinde Türk edebiyatının daima sosyal adaleti işleyen yazarlarından Orhan Kemal'in "Devlet Kuşu" adlı eserinden yola çıkılarak adil bir düzenin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yazarın doğup büyüdüğü topraklarda sıkça rastlanan sınıflı toplum yapısı insanlığın kanayan yarası halindedir. Tüm insanların mutlu olabilmesi ve hayatta bu dengenin kurulabilmesi için neler yapılması gerektiği, insanların nasıl haklara sahip olması gerektiğiyle ilgilenilmiştir. İnsana, sırf insan olduğu için bir takım hakların verilmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bu metin özet, anahtar sözcükler, giriş, adalet, doğal gerçekler, sosyal adalet, sonuç ve kaynakça olmak üzere toplam 8 bölümden oluşmaktadır.

II. ANAHTAR SÖZCÜKLER

Sosyal adalet, sınıf, eşitlik, para, mutluluk, düzen, doğal durum, sosyal sözleşme.

*Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4. Sınıf.

III. GİRİŞ

Romanda bahsedilen ana karakter Mustafa ortaokulu bitirememiş, bu sebeple babası tarafından sürekli hor görülen, yakışıklı, Avare lakabıyla bilinen bir insandır. Mustafa'nın, ailesinin ve yakın arkadaşlarının sefaletten kurtulmak için kolay yolu seçmesi romandaki tüm karakterlere zarar vermiştir. Bu sosyal adaletsizliklerle hep birlikte baş edip köklü bir çözüm bulmak yerine kısa yolu- sınıf atlama yolunu- tercih ediyorlar ve bu durum da birçok sıkıntıyı beraberinde getiriyor. Oysa doğal yetenekler ve toplumsal konumda adil bir paylaşım yoktur. Ancak bu durum adaletsizliği göz ardı etmek için ileri sürülemeyeceği gibi adaletsizliğe boyun eğmeyi de meşrulaştırmaz. Bu yolda aşkından vazgeçen Mustafa hem sevdiği kız Aynur' a hem de evlendiği kız olan zengin Hülya' ya gerçekten zor dönemler yaşıyor. İnsanların hayatlarını çok güzel kaleme alan Orhan Kemal' in sınıf atlamakla sınıfta kalmak mücadelesini anlattığı bir eserdir.

Romanın ana karakteri Mustafa' nın yani Avarenin babası tarafından sürekli hor görülen bir insan olduğunu görürüz. Çünkü Mehmet o küçücük dünyasında adeta at gözlüklerini takmış ve rahat yaşamının sadece çocuklarının zengin insanlarla evlenmesiyle mümkün olabileceğini düşünüyor. Neredeyse romandaki tüm karakterler Mehmet' le aynı düşünceye sahipler. Onları yaşadıkları sefaletten sadece çocuklarının evleneceği zengin insanların kurtarabileceğine öyle bir inanmışlar ki bu yolda kul köle olmaya bile razılar.

Romandaki insanlar doğuştan sefalet ile var olduklarını kabullenip konuyu içselleştirerek kendileri –çok istemelerine rağmen- daha iyi bir hayat sürebilmek için çalışmamakta, sürekli bahaneler uydurarak işin kolayına kaçmaktadırlar. Boyun eğmeleri yok olmalarıyla aynı şeydir. Kendi çabaları olmadan kavuştukları zenginlik onlara mutsuzluktan başka bir şey getirmediği gibi adaletsiz olduğunu iddia ettikleri durumu da göz ardı etmektedirler.

Yaradılış itibariyle her insan farklıdır. Kimi daha güzel kimi daha uzun boylu olabileceği gibi birçok farklı yetenekle donatılmış olabilir. Hülya' ya göre çok daha güzel ve sağlıklı olan Ayten, Nurten, Aynur ekonomik olarak daha zayıf ailelerin kızları olabilirler. Bunlar doğal gerçeklerdir. Adalet hakkı olana hakkını vermekle insanların eşit haklara sahip olmasıyla ilgilidir. Kurumlar buna dikkat etmelidir.

Paranın hükmettiği toplumlarda sıhhat söz konusu olamaz. Parayla yakışıklı ve fakir bir gencin sevgisini satın almaya çalışan Zülfikar Bey ve eşi kızlarının hayatıyla bunu ödemek zorunda kalmaktadır. Zülfikar Bey' in zenginliği ve Avare' nin fakirliği karşısında sosyal devlet olmanın gerekleri sağlıklı bir biçimde

uygulansa böyle hazin sonlar meydana gelmeyecektir. İnsanlarda bu bilincin oluşturulması gerekir ki Avare Mustafa bunu tek çare olarak görmesin, daha da önemlisi toplum ona bu konuda baskı kurmasın, kimse bunu kabullenip benimsemesin, yapılan hatayı doğru görmesin.

Çözüm doğal gerçeklere isyan etmek değildir. Adaleti sağlayabilmek için sorunlar, durumu içselleştirmeden insan haklarına saygılı bir biçimde çözümlenmelidir.

Mustafa, Mehmet, Bayram, Çingene, Taşkasaplı, Sülo, Aytan, Nurten, Şöhret, Aynur, Naime... Yaşadıkları hayata isyan etmekten önlerine bakamayan ve hata üstüne hata yapan insanlar...

Zülfikar Bey, Hülya, Ferdane Hanım ... Tüm zenginliklerine rağmen mutlu olmayı başaramamış insanlar...

Birbirinden bu kadar farklı insanların bir arada uyum içinde yaşaması için kim bilir belki içlerinde buldukları durumun adaletsiz olduğunu düşünerek hatalar yapmak yerine doğal gerçekleri kabullenip adaletsizliğe boyun eğmeden hep beraber bunu düzeltmek için uğraşsalar o zaman tüm insanlar daha mutlu olmazlar mıydı ??

IV. ADALET

Adalet hak edene hakkını vermekle ilgilidir. Hukuk adalete uygun olursa adil bir hukuk sisteminden bahsedilebilir. Bu konuda karşımıza ünlü düşünür John Rawls çıkar.

İlk çağdan beri karşımıza çıkan tabii hukuk; evrensel ve değişmez nitelikteki ilkelerden oluşur ve bu ilkelerle adalet sağlanmaya çalışılmıştır. Eşitliğin daima çözüm üretmeye yeterli olmadığı bu dünyada ilkelerle denge kurularak sosyal adaletin sağlanması amacı güdülmüştür.

Adalet; hukukun normatif tanımlanması içinde yer alan bir kavramdır. Denkleştirici ve dağıtıcı adalet olmak üzere ikiye ayrılır. Hukukun adalete göre tanımlanmasında bu ayırım çok önemli bir işleve sahiptir.

Adalet hak sahibine hakkını teslim etmekle ilgilidir. Anayasanın 10. Maddesinde de belirtildiği üzere eşitlik, ayrımcılık yapma yasağını da beraberinde getirir. Bu madde şu şekildedir: “ herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla

yükümlüdür. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar. Burada belirtilen ayrımcılık negatif ayrımcılıktır. Sistem toplumun bir grubunu diğer grupları avantajlı kılacak şekilde haklarla donatmayı meşru kılmamıştır. Mutlak bir eşitliğin söz konusu olduğu, bir hukuki ilişkinin taraflarına eşit davrandığı adalet sistemi denkleştirici adalet iken; dağıtıcı adalet sosyal adalettir. Dağıtıcı adalet insanların toplumdaki konumlarını, ihtiyaçlarını, çalışmalarını göz önüne alarak orantılı bir eşitlik sağlar.

Pozitif ayrımcılıkta ise toplumda avantajlı olan grupların haklarını kullanmakla ilgili eşitsizliklerinin giderilmesi söz konusudur. Burada dikkat edilmesi gereken 2 nokta vardır; biri insanlar eşit haklara sahip olmalıdır. Diğeri de kişilerin bu hakları kullanmak bakımından da eşit olmasıdır. Bu iki husus sağlandığında hukukun adaletle tanımını yapmak çok daha kolay bir hale gelecektir.

Sosyal sözleşmede devlet birey için yaratılmıştır. Devlet bireyin haklarını korumayı garanti altına alır. Temelde daima bireyin hakları olduğu için kurallar hazırlanırken insan hakları dikkate alınmalıdır.

Zülfikar Bey satın aldığı arsada top oynayan çocuklara sinirlenip evinin önüne bir karakol yaptıracağını söylediğinde korkan mahallelinin imdadına emekli öğretmen Şevki Bey'in cevabı yetişir.¹ “evinin önüne karakol diktirecekmiş, hükümet mi bu? Diktirsin de görelim ...” diye devam eden bu cevap toplumun bir grubunun diğerlerinden daha avantajlı hale gelecek şekilde haklarla donatılmayacağını göstermektedir. Karakol burada devleti, Zülfikar Bey ise zenginliğinden ötürü avantajlı kesimi temsil etmektedir. Ne kadar zengin ve avantajlı olursa olsun bir şey için var olan devlet negatif ayrımcılığa müsaade edemez, diğer insanların da haklarını korumak zorundadır. Negatif ayrımcılık Anayasamızın 10. Maddesinde yasaklanmış olup Zülfikar Bey'in bu anlamda mahalle halkına bir üstünlüğü söz konusu değildir. Mahalle halkı emekli öğretmen Şevki Bey'e hak veriyordu. Zülfikar Bey apartman yaptırabilir ama karakol diktirmek? Demokraside kimse keyfine göre hareket edemez hele karakol falan diktiremezdi. Zülfikar Bey mülkiyet hakkını kullanabilir ancak mahallenin düşündüğü gibi kim olursa olsun karakol diktiremezdi.

Yine kızının düğününe damadının arkadaşlarını kabul etmeyen Zülfikar Bey kaymakamlık günlerinden kalan bir çalımla “polis, polis çağırın” diye

¹ ORHAN Kemal, Devlet Kuşu, Eylül 2010, 9. Basım, sy:60.

bağırduğunda bu kez cevap Sülo' dan gelmiştir: “ çağır ulan Keşanlı. Polis çağır ne olacak? Polis senin babanın uşağı, emir kulun mu haybeci.”²

Bu cevaptan da anlaşıldığı üzere Zülfikar Bey' in haklar noktasında Sülo' dan herhangi bir üstünlüğü yoktur. Polis hiç kimsenin emir kulu değildir: Zülfikar Bey'in olduğu kadar Sülo' nun da haklarını korumaktadır. Bu iki insan eşit haklara sahiptir.

Bu sebeplerden ötürü Zülfikar Bey evinin önüne karakol diktiremez. Fakat eğitim düzeyi düşük olan halkı bu şekilde korkutup onlar üzerinde hakimiyet kurmayı başarmıştır. Zülfikar Bey'in kendisinin de söylediği gibi halk kendini güdecek birinin arayışı içindedir. Bayram “ hükümet marifetiyle terbiye vermek çok münasiptir.”³ demiştir. Zülfikar Bey de buradan hareketle bütün meselenin mahallenin dizginlerini ele almakta olduğunu düşünmektedir. Aşağı tabakadan insanlara yüz vermemek, onları şımartmamak, onlarla aynı ayarda olmamak gerektiğini vurgulayarak sınıflı toplum yapısını çok güzel yansıtmıştır.

V. DOĞAL GERÇEKLER

Yaradılış itibariyle her insan farklıdır. Bazıları zengin bazıları fakir bir ailede dünyaya gelebilir; kimileri güzel kimileri çirkin olabilir. İnsanların dünyaya geldiklerinde belli bir konumda olmaları adaletsizlik olarak değil, doğal gerçekler olarak değerlendirilmelidir. Doğal paylaşırma ne adildir ne de adaletsiz; insanların dünyaya geldiklerinde belli bir konumda olmalarında bir adaletsizlik yoktur.⁴

Zengin bir ailenin kızı olarak dünyaya gelen Hülya hasta ve çirkin; Aynur güzel, sağlıklı ancak fakirdir. Ne Hülya' nın zengin bir ailede dünyaya gelmesi ne de Aynur' un fakir ancak sağlıklı olması adaletsizdir. Adil veya adaletsiz olan durumlar bunlar değildir. Bunlar doğal gerçeklerdir. Adil veya adaletsiz olan kurumların bu konuyla mücadele şeklidir. Bu iki insana eşit haklar verilmeli ve haklarını kullanmak bakımından eşitlikleri sağlanmalıdır. Bu insan olmanın gerektirdiği bir durumdur.

Romadaki kahramanlar doğal gerçeklere isyan edip durumu içselleştirmek yerine adaleti sağlayabilmek için insanı esas alarak, insan haklarına saygılı bir biçimde, kişiye insan olduğu için değer vererek sorunu çözmek için çabalasalar, herkes çok daha mutlu olurdu.

² ORHAN Kemal, Devlet Kuşu, Eylül 2010, 9. Basım, sy:181.

³ ORHAN Kemal, Devlet Kuşu, Eylül 2010, 9. Basım, sy:58.

⁴ ROSEN Michael, WOLFF Jonathan; 2007, Siyasal Düşünce, Dost, çeviri: S. Çalışkan, H. Çalışkan; Ankara. RAWLS John, İki Adalet İlkesi, sy 324.

İnsanlar doğuştan diğerlerinden daha üstün özelliklere sahip olabilirler fakat kurumlar bununla ilgilenmemelidir. Kurumlar bu kişilerin eşit haklara sahip olmasıyla ilgilenmelidir. Sadece eşit haklara sahip olmak da yeterli değildir, aynı zamanda kişiler bu hakları kullanmak bakımından da eşit olmalıdır. İşte o zaman adaletten bahsedilir. Adil olmak, insanların birbirlerinin kaderini paylaşması demektir.⁵ Rawls bunu “kardeşlik ilkesiyle” açıklamıştır. Hak sahibine teslim edilen hak temelde insan hakkıdır, kişinin insan olması dolayısıyla sahip olduğu haklardır.

VI. SOSYAL ADALET

Rawls’ un cevap bulmaya çalıştığı en önemli soru şudur: toplumda bu kadar farklılık varken insanların barış içinde yaşaması nasıl sağlanabilir? Şüphesiz ki bu soru adil bir sistemle cevaplandırılabilir. Adil bir sistem için gerekli olan en önemli şey sözleşmedir.

Rawls’ un 2 adalet ilkesi vardır; bunların birincisi her insanın diğerlerinin sahip olduğu temel özgürlüklerin aynısına sahip olma hakkıdır. Yani her insan eşit haklara sahip olmalıdır. İkincisi de toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin herkesin yararına olacak şekilde düzenlenmesini esas alır.⁶

Birinci ilkede eşit hak ve özgürlüklere göre belli bir sınıf, ideoloji, kişi, siyasi görüşe herhangi bir üstünlük tanıyacak şekilde hak ve özgürlük tanınmayacağı benimsenmiştir. Rawls bu durumu bir “bilinmezlik perdesiyle” açıklamıştır. Bilinmezlik perdesine göre kişi toplumdaki tüm yapıyı bilecek fakat kendisiyle ilgili hiçbir bilgiye sahip olmayacaktır. Somutlaştıracak olursak kişi bir pastayı dilimlere bölecek fakat hangi dilimin kendisine ait olacağını bilemeyecektir. Bu durumda kişi pastayı eşit dilimlere bölecek yani herkese eşit hak ve özgürlükler tanıyacaktır.

İkinci ilke ise sosyal adalet kavramıyla ilintilidir. Gelir ve refahın dağıtılması eşit değildir, hiçbir toplumun yapısı da bunu eşit dağıtmaya uygun değildir.⁷ Bu sebeple dağıtıcı adalet kavramı ön planda tutulacak yani hak edene hak ettiği verilecektir. İlkeler toplumun en az avantajlı kesimi göz önüne alınarak hazırlanacaktır. Amaç hiçbir zaman zengini daha zengin hale getirmek değildir.

⁵ ROSEN Michael, WOLFF Jonathan; 2007, Siyasal Düşünce, Dost, çeviri: S. Çalışkan, H. Çalışkan; Ankara. RAWLS John, İki Adalet İlkesi, sy 324.

⁶ ROSEN Michael, WOLFF Jonathan; 2007, Siyasal Düşünce, Dost, çeviri: S. Çalışkan, H. Çalışkan; Ankara. RAWLS John, İki Adalet İlkesi, sy 322

⁷ ROSEN Michael, WOLFF Jonathan; 2007, Siyasal Düşünce, Dost, çeviri: S. Çalışkan, H. Çalışkan; Ankara. RAWLS John, İki Adalet İlkesi, sy 322

Yönetim sadece zenginlerin elinde olacak şekilde düzenlenirse doğadaki rastlantılar içselleştirilmiş olur. Fakat fırsat eşitliği ile doğadaki rastlantılar içselleştirilmeyip adalete uygun hale getirilmelidir. Avare, ailesi ve arkadaşları ekonomik zayıflıklarını; Hülya ve ailesi de Hülya'nın hastalığını doğal gerçek olarak kabul etmeyip içselleştirmiş ve adaletsiz olduğunu düşünmüşlerdir. Avare Mustafa ve ailesi buldukları konumdan memnun olmayan, doğuştan sefalet ile var olduklarını kabullenip bununla mücadele etmeyen insanlardır. Mücadele etmek yerine kendi tabirleriyle “sınıf atlama” yolunu tercih etmişlerdir. Ancak bu da hiç kimseye mutluluk getirmemiştir.

Avare Mustafa ve arkadaşları fakirliklerini içselleştirmiş, bunu nasıl çözeceklerini hiç düşünmemiş, durumu kabullenmişlerdir. Bu sebeple sık sık hayaller kurmuşlar fakat hayallerini gerçekleştirmek için çalışmamışlardır. Aralarında geçen şu diyalog bu durumu çok güzel özetlemektedir:⁸

- Allah bu oğlum, çiğ yumurtaya can veren Allah. Öyle değil mi Çingene?
- Tabi yahu yumurtaya can veriyor da, istese bize küçücük bir köfteci dükkanı veremez mi ?
- Ben Allah'ın yerinde olsam bir iki demem, sen?
- Çocuk musun ? Ben de.
- Bu konuştuklarımızı duyuyor tabi değil mi?
- Tabi.
- Ne diyor acaba?
- Ne diyecek kıs kıs gülüyordur. Belki de kerizler diyordur size verdim mi herkes ister.
- Herkese versin ne çıkar.

Bu konuşmadan da anlaşıldığı üzere çaba göstermeden sermayenin kendilerine gelmesini beklemiş tabir yerindeyse olmayacak duaya amin demişlerdir. Durumu kabullenip içselleştirdikleri için doğal gerçeklerin adaletsiz olduğu düşüncesine kapılmışlardır.

Yine tüm romana hakim olan “ zengin eş” konusu da bunun bir başka örneğidir. Romanın başlarında Şöhret ve Mehmet kızları Ayten' in zengin bir eş bularak onları bu sefaletten kurtaracağından ümitliyen, daha sonra başlarına konan ‘devlet kuşu’ sayesinde Mustafa'dan aynı beklenti içine girmişlerdir. İlk başta bu beklentileri karşılanmış olsa da zehrolan hayatlarla bunun aslında devlet kuşu olmadığı da anlaşılmış ancak geç kalınmıştır.

⁸ ORHAN Kemal, Devlet Kuşu, Eylül 2010, 9. Basım, sy:83-84.

VII. SONUÇ

Adil olmak, insanların birbirlerinin kaderini paylaşması demektir.⁹ Rawls bunu kardeşlik ilkesiyle açıklamıştır. Başkalarının da haklarının gözetilmesi gerektiğini vurgulayan bu ilke herkesin birbirinin kaderini yaşamasının adalet olduğunu söylemiştir.

Hukuk kurallarının adil olabilmesi için ilkelerle dengelenmesi şarttır. Gözetilmesi gereken en temel haklar insana insan olduğu için verilen haklardır. Yani insan haklarıdır. Tıpkı ağustos böceğinin ölümünden sorumlu olan karınca misali Hülya'nın ölümünden başta Zülfikar Bey olmak üzere herkes sorumlu değil midir? Sonucu hüsrana olan bir evliliğin ne kadar çok insan hakkını ihlal ettiği ortada değil mi? Damadını tuvalete bile izinle gönderen Zülfikar Bey insan haklarından çok mu haberdar? Başkalarının haklarını çok mu gözetiyor?

İnsanların sadece kendilerini düşünmeleri sonucunda sergiledikleri bu tavırlar hepsinin mutsuzluğuna yol açmıştır. Rawls' un temel sorusu bu romanda cevapsız kalmıştır. Sebebi ise sosyal adalet kavramının söz konusu toplumda tam olarak oturtulamamış olmasıdır. Birbirlerinin haklarına saygı duymayan bencil insanlar yine dönüp dolaşıp kendilerini zehirlemişlerdir.

VIII. KAYNAKÇA

KİTAP: KEMAL Orhan, Eylül 2010, Devlet Kuşu, 9. Basım, Everest Yayınları.

ÇEVİRİ KİTAP: ROSEN Michael, WOLFF Jonathan; 2007, Siyasal Düşünce, Dost, çeviri: S. Çalışkan, H. Çalışkan; Ankara.

⁹ ROSEN Michael, WOLFF Jonathan; 2007, Siyasal Düşünce, Dost, çeviri: S. Çalışkan, H. Çalışkan; Ankara. RAWLS John, İki Adalet İlkesi, sy 324.